

НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАРДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ ТӘРТІБІ ТУРАЛЫ

ЕРЕЖЕСІ

Қарағанды

Құжатты рұқсатсыз көшіруге тыйым салынады

1 Қолдану саласы

1.1 Осы ереже «Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті» КЕАҚ (бұдан әрі - Университет) қолданылатын негізгі құралдардың есебін жүргізудің ішкі тәртібін айқындайды.

1.2 Осы Ереженің талаптары бухгалтерияның жұмысына қолданылады.

1.3 Осы Ереже ішкі нормативтік құжат мәртебесіне ие және орындалуы міндетті сипатқа ие.

Негізгі құралдарды есепке алу «Негізгі құралдар» IAS 16 ХҚЕС-на сәйкес жүргізіледі.

2 Терминдер, анықтамалар және қысқартулар

Негізгі құралдар нысандарына материалдық-заттай формасы бар активтер: жылжымайтын мүлік (жер, ғимараттар, құрылыстар және жермен байланысты басқа да нысандар); көлік құралдары; машиналар мен жабдықтар; өзге де негізгі құралдар; көпжылдық екпелер; сондай-ақ заңды тұлғаның қызметінде тауарларды өндіру, қызметтер көрсету немесе сату үшін, сондай-ақ пайдалану мерзімі күнтізбелік бір жылдан асатын басқа ұйымдарға жалға беру үшін немесе әкімшілік мақсаттарда пайдаланылатын өзге де мүлік жатады.

Амортизацияланатын құн - активтің бастапқы құны немесе оның тарату құнын шегергендегі бастапқы құн ретінде пайдаланылатын басқа сома.

Амортизация - активтің амортизацияланатын құнын оның пайдалы қызмет мерзімі ішінде жүйелі бөлу.

Баланстық құн - кез келген жинақталған амортизация мен құнсызданудан жинақталған шығын шегерілгеннен кейін актив танылатын сома.

Өтелетін құн - екі мәннен: сатуға арналған шығыстарды шегергендегі активтің әділ құнынан немесе оны пайдаланудан түскен құннан көп.

Активтің қалдық (тарату) құны - істен шығу бойынша болжамды шығындарды шегергенде, оның пайдалы қызмет мерзімі аяқталғаннан кейін активтің түпкілікті істен шығуынан алынуы күтілетін болжамды таза сома.

Өзіндік құн - бұл төленген ақша қаражатының немесе ақша қаражатының баламаларының сомасы немесе активті сатып алу немесе салу кезінде оны сатып алу үшін берілген басқа қарсы берудің әділ құны.

Әділ құн - жақсы хабардар, осындай мәміле жасауға ниет білдірген және бір-бірінен тәуелсіз тараптар арасында мәміле жасау кезінде активті айырбастауға болатын сома.

Пайдалы қызмет мерзімі - бұл күтілетін уақыт кезеңі, оның барысында, күтілгендей, актив заңды тұлғаның пайдалануы үшін немесе заңды тұлға активті пайдаланудан алуды күтетін өнім бірліктерінің немесе ұқсас бірліктердің саны қолда болады.

Құнсызданудан болатын шығын-активтің баланстық құны оның өтелетін сомасынан асатын сома.

3 Классификация

Нысаналы мақсаты мен функцияларына қарай заңды тұлғаның негізгі құралдары мынадай топтарға бөлінеді:

1-кесте.

1	Жер	Кәсіпорын ғимараттар орналасқан жер учаскелері
2	Ғимараттар:	
2.1	Оқу корпустары	Бас оқу ғимараты, көп мақсатты аудиториялар және т.б.
2.2	Зерттеу корпустары	Зерттеу корпустары
2.3	Жатақхана	Студенттік жатақханалар
2.4	Прочие здания	Қызметтік көлікке арналған гараж
3	Құрылыстар:	
3.1	Беру құрылғылары	Құрылымдалған кабельдік жүйе және деректерді беру жүйесі
		Спорт ғимараттары
4	Машиналар мен жабдықтар:	
4.1	Көлік құралдары	Жеңіл автомобильдер, шағын автобулар, арнайы техника
4.2	Кеңсе жабдықтары және есептеу техникасы	Компьютерлер мен серверлердің барлық түрлері, перифериялық құрылғылар мен деректерді өңдеу жабдығы (принтерлер, сканерлер, плоттерлер, дискілі және таспалы жинақтағыштар, ақпаратты резервтік сақтау құрылғылары) мультимедиялық құрылғылар, көшіру-көбейту техникасы
		Ноутбуктер
4.3	Зертханалық жабдықтар	Зертханалық жабдықтар
		Басқа зертханалық керек-жарақтар
4.4	Медициналық жабдықтар	Медициналық жабдықтар
		Басқада медициналық керек-жарақтар
		Аналогты АТС, барлық типтегі телефон коммутаторлары
4.5	Өзге де машиналар мен жабдықтар	Жылу механикалық және гидравликалық жабдықтар (қозғалтқыштар, сорғылар, компрессорлар және т. б.), жалпы мақсаттағы жабдықтар, аспаптар, электрондық және электр модемдері, ұқсас телефон аппараттары, факстар және т. б.
		Басқа топтарға енгізілмеген өзге де жабдықтар
5	Кітапхана қоры	Кітапхана қоры
6	Басқа да негізгі құралдар	Жиһаз (кеңсе, арнайы және тұрғын үй мақсатындағы және т.б.)
		Сейфтер
		Металл шкафтар
		Өндірістік және өрт мүкәммалы, керек-жарақтар, құрал-саймандар, хабарлау және сигнал беру жүйесі және т. б.
		Басқа топтарға енгізілмеген өзге де жабдықтар
7	Аяқталмаған күрделі құрылыс	Оқу корпустарын салу, зерттеу корпустарын салу, спорт алаңдарын салу, жатақханалар салу, басқа да инфрақұрылымдық ғимараттар мен құрылыстарды салу

4 Бастапқы тану

4.1 Негізгі құралдардың нысаны бастапқыда өзіндік құны бойынша, яғни тану күніндегі ақша қаражаттарының баламасында оның бағасы бойынша бағаланады.

Негізгі құралдардың нысандары, егер мынадай шарттарды қанағаттандырса, актив ретінде танылады:

- осы активке байланысты тәуекелдер мен болашақ экономикалық пайдалардың көп бөлігін алу мүмкін деген сенім бар;

2-кесте

Негізгі қызмет бойынша қызмет көрсету үшін сатып алынды/алынды	Жарғыға сәйкес заңды тұлға қызметті жүзеге асыру үшін сатып алған негізгі құралдар
Қосалқы өндіріс үшін сатып алынды/алынды	Негізгі өндіріске қызмет көрсетумен байланысты өндірістер үшін сатып алынған негізгі құралдар
Үстеме шығыстарды қалыптастыратын әкімшілік персонал үшін сатып алынды/алынды	Үстеме шығыстарды қалыптастыратын әкімшілік персонал үшін сатып алынған негізгі құралдар

- негізгі құралдар нысандарын сатып алуға жұмсалатын шығындар бағалануы мүмкін;

- актив заңды тұлғаның қызметінде тікелей немесе жанама пайдаланылады;

- заңды тұлғаның әдеттегі қызметі барысында осы активті сату ниеті жоқ.

Өтеусіз берілген негізгі құралдар нысаны сыйға тарту күніндегі әділ құны бойынша танылады.

Салынған және/немесе жасалған негізгі құрал объектісінің өзіндік құны сатып алынған активтің құны сияқты қағидаттар негізінде айқындалады.

Болашақ экономикалық пайда, бұл активтердің тікелей немесе жанама түрде заңды тұлғаға ақша ағынына ықпал ету мүмкіндігі. Актив болашақта заңды тұлғаға экономикалық пайда әкелуі мүмкін, онда ол мыналарған пайдаланылуы мүмкін:

1) өткізуге және сатуға арналған қызметтер көрсету, жұмыстар орындау және өнім өндіру процесінде оқшау немесе басқа активпен үйлесімде пайдаланылды;

2) басқа активке ауыстырылды;

3) міндеттемені өтеу үшін пайдаланылады;

4) заңды тұлғаның меншік иесі бөлуіне/қайта бөлуіне

Негізгі құралдар нысандарын заңды тұлға:

сатып алады;

-Өтеулі негізде негізгі құралдарды: коммерциялық қызмет, мемлекеттік мекемелермен шарттық қатынастар шеңберінде көрсетілетін қызметтерді өткізу, инвестициялық қызмет, Күрделі құрылыс мердігерлігі, мемлекеттік көмек және субсидиялар түрінде бюджеттік қаржыландыру (шарттар болған

жағдайда), демеушілік және/немесе қайырымдылық көмек (шектеулі және шектеусіз шарттармен), қарыз капиталы, жарғылық капиталға салым, басқа да активтерге алмасу есебінен сатып алуды жатқызуға болады;

ақысыз негізде алады;

-Өтеусіз негізде негізгі құралдарды алуды: мемлекеттік көмек және/немесе субсидиялау (шарттар болмаған кезде), демеушілік және/немесе қайырымдылық көмек (шектеулер болмаған кезде), ақшалай мәндегі құн бастапқы болмаған жағдайда заңнамада тыйым салынбаған негіздерде өтеусіз беру және басқа да көздер есебінен жатқызуға болады.

5 Өтеулі негізде негізгі құралдар нысандарын алу

Негізгі құралдар алынуы мүмкін:

- 1) ақша қаражатымен бір мезетте төлеу жолымен;
- 2) бөліп төлеу арқылы несиеге.

Ақша қаражатымен бір мезетте төлеу жолымен сатып алынған негізгі құралдарды бағалау негізгі құралдарды сатып алуға және пайдалануға дайындауға жұмсалған ақша қаражатының нақты жұмсалған шығындары негізге алына отырып жүзеге асырылады. Негізгі құралдарды бағалаудың сенімділігі сатып алудың нақты құны тәуелсіз, дайындалған және осындай мәміле жасағысы келетін тараптар арасында тікелей жасалатын мәміленің салдары болып табылатындығына негізделген.

Негізгі құралдарды дұрыс бағалауды айқындау кезінде актив айырбасталуы мүмкін негізгі құралдар құнының объективті және сенімді өлшемі бола алатын нақты келтірілген шығындардың әділ құнының шарттарын орындау қажет.

Бастапқы құнға жеткізу, монтаждау, орнату жөніндегі шығыстарды қоса алғанда, негізгі құралдардың сатып алынған объектілерін пайдалануға жарамды күйге келтіру сәтіне дейін нақты келтірілген шығындар жиынтығы енгізіледі.

Негізгі құралдар төлемнің әдеттегі шарттарынан асатын кезеңге төлемді кейінге қалдыру шартымен сатып алынған кезде, өзіндік құн дереу төлеу кезінде төленуі қажет сомаға тең болады. Осы шама мен жиынтық төлемдер арасындағы айырма, егер ол «Қарыздар бойынша шығындар» Бөліміне сәйкес рұқсат етілген баламалы тәсілге сәйкес капиталдандырылмаса, кредит бойынша пайыздарды төлеуге арналған шығыстар (негізгі тәсілге сәйкес) ретінде танылады.

6 Негізгі құралдар объектілерін өтеусіз негізде алу

6.1 Өтеусіз беру нәтижесінде алынған негізгі құралдар қабылдау актісінде/ қабылдау-беру актісінде көрсетілген құн негізінде бухгалтерлік есепте тану күніне алынған активтің әділ құны бойынша бағаланады.

Құны болмаған жағдайда әділ құнды айқындау кезінде сондай-ақ:

- дайындаушы ұйымнан жазбаша формада алынған ұқсас өнімнің бағасы

туралы деректер;

- мемлекеттік статистика органдарында, сауда инспекцияларында және ұқсас негізгі құралдарды іске асыратын ұйымдарда бар баға деңгейі туралы мәліметтер;

- бағалауға лицензиясы бар тәуелсіз бағалау компаниясы берген негізгі құралдар нысандарының құны туралы сараптамалық қорытындылар пайдаланылады.

7 Негізгі құралдарды алу және тану ерекшеліктері, оның ішінде:

7.1 күрделі құрылыстың мердігерлік шарттары бойынша нысандарды (негізгі құралдарды) алу;

Мердігерлік шарты бойынша немесе шаруашылық тәсілмен салынған және/немесе жасалған негізгі құрал нысанының өзіндік құны сатып алынған активтің құны сияқты қағидаттар негізінде айқындалады. Заңды тұлға негізгі құралдар нысандарының құрылысын және жабдықтарды монтаждауды өз күшімен де, бөгде мердігерлерді тарта отырып да жүзеге асырады.

Мердігерлік шартының негізінде бөгде мердігерлерді тартқан жағдайда негізгі құралдар нысанының бастапқы құны өтелетін салықтарды қоспағанда, құрылыс мердігерлігінің шарттары бойынша жұмыстарды орындауға заңды тұлғаның нақты шығындарының сомасы ретінде айқындалады.

Мердігерлік шартын есепке алу кезінде (ұзақ мерзімді, сондай-ақ қысқа мерзімді сипаттағы) орындалған жұмыстардың аралық актілеріне қол қойылады, қол қою кезінде орындалған жұмыстар актісінің құны аяқталмаған құрылыс шотында ескеріледі. Құрылыс-монтаждау жұмыстарын жүзеге асыру үшін мердігерлерге берілетін меншікті материалдар да күрделі құрылыс объектілерінің құнына енгізіледі.

Негізгі құралдар нысандарын салуға арналған шығындарды мердігерлік тәсілмен тану шарт бойынша жұмыстардың аяқталу сатысына сілтеме жасау жолымен жүзеге асырылады. Бұл ретте, осы шартқа сәйкес орындалған жұмысты көрсететін шарт бойынша шығындар ғана есепті күнге жұмсалған шығындарға енгізіледі.

Негізгі құралдар нысанын сатып алуға/құруға нақты шығындарды айқындау кезінде осы есеп саясатының басқа бөлімдерінде белгіленген қағидаттарды да ескеру қажет.

Мердігерлік шарттар бойынша жұмыстар аяқталғаннан кейін және негізгі құралдар нысаны пайдалануға қол жетімді болғаннан кейін «Аяқталмаған құрылыс» шотындағы капиталдандырылған шығындар негізгі құралдардың тиісті тобына ауыстырылады.

7.2 шаруашылық тәсілмен жүзеге асырылатын күрделі құрылыс жөніндегі нысандарды тану;

Дербес өндірілген активтің өзіндік құны осындай өзіндік құнды айқындау сияқты ішкі кірістер алынып тасталатын қағидаттар негізінде айқындалады.

Активтің өзіндік құнына шикізат пен басқа ресурстардың нормативтен тыс шығыстары, активті өз күшімен құру кезінде келтірілген еңбек және өзге

де шығындар енгізілмейді. ҚЕХС 23 «Қарыздар бойынша шығындар» негізгі құралдардың дербес өндірілген нысанның баланстық құнының құрауышы ретінде пайыздарды тану өлшемдерін белгілейді. Нысандарды салу жөніндегі жұмыстар аяқталғанға дейін оларды салуға арналған шығындар аяқталмаған құрылысты құрайды.

7.3 Негізгі құралдар нысандарын жарғылық капиталға салым ретінде алу

Негізгі құралдар нысанының жарғылық капиталға салым ретіндегі бастапқы құны салымды енгізу күніне сарапшы немесе заңды тұлға өзі дербес айқындаған оның әділ құны негізге алына отырып айқындалады. Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес уәкілетті органның немесе тұлғаның тиісті шешімі заңды тұлғаның жарғылық капиталына салым ретінде негізгі құралдарды енгізу үшін негіз болып табылады.

7.4 Негізгі құралдар нысандарын сатып алудың басқа тәсілдері.

Заңды тұлға қаржылық жалдау құқығымен сатып алған активтің бастапқы құны «Жалдау» Бөліміне сәйкес айқындалады. Үкіметтік субсидиялар нәтижесінде алынған негізгі құралдар «Мемлекеттік субсидияларды есепке алу» деген 18-Бөлімге сәйкес есепке алынады.

8 Активтермен алмасу

Негізгі құралдар объектісінің өзіндік құны, мынадай жағдайлардан басқа, әділ құн бойынша бағаланады:

- 1) айырбастау операциясының коммерциялық мазмұны жоқ;
- 2) алынған активтің әділ құны да, берілген активтің әділ құны да сенімді бағалауға жатпайды.

Заңды тұлға болашақ ақша ағындарының операция нәтижесінде қаншалықты өзгертетінін ескере отырып, айырбастау операциясының коммерциялық мазмұны бар-жоғын анықтайды. Айырбастау операциясы коммерциялық мазмұнға ие, егер:

- 1) алынған активке жататын ақша қаражаты ағындарының құрылымы (тәуекелі, мерзімі және шамасы) берілген активке жататын ақша қаражаты ағындарының құрылымынан ерекшеленеді;
- 2) айырбастау нәтижесінде заңды тұлғаға тән оның қызметінің осы операция әсер ететін бөлігінің құны өзгереді;
- 3) жоғарыда көрсетілген тармақтар бойынша айырмашылық айырбасталған активтердің әділ құнымен салыстырғанда айтарлықтай.

3 -кесте

2400 «Негізгі құралдар» кіші бөлімі бойынша үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары

3-кесте

Операцияның мазмұны	Шоттардың хат-хабарлары	
	Дебет	Кредит
Негізгі құралдарды сатып алу:		
берілген есеп беретін сомалар есебінен	2412-	1250

	2418	
Ұйымдардан негізгі құралдардың түсуі жеткізушілерге бұрын берілген аванстар сомасына есепке алу есебінен	2410, 3310	3310 1610
Қаржылық жалдау шарттарымен негізгі құралдардың түсуі	2410	4150
Жарғылық капиталды төлеуге негізгі құралдардың түсуі	2410	5110
Жеке тұлғалар мен ұйымдардан өтеусіз түсімдер	2410	6220,628 0
Жылжымайтын мүлікке инвестицияларды "негізгі құралдар" санатына аудару	2410	2310
Мердігерлік және шаруашылық шарттары бойынша құрылыс аяқталғаннан кейін пайдалануға қабылданған негізгі құралдардың бастапқы құнын көрсету (қабылдау және пайдалануға беру актісі)	2410	2900
Негізгі құралдарды пайдаланудан түсетін болашақ экономикалық пайданың ұлғаюына алып келетін күрделі жөндеуге (жаңғыртуға, реконструкциялауға) байланысты шығындарды көрсету	2410	2900
Түгендеу кезінде анықталған есепке алынбаған негізгі құралдарды кіріске алу	2410	6280

9 Негізгі құралдар нысандарын бір түгендеу нысанына жатқызу критерийлері

Негізгі құралдарды есепке алу түгендеу объектілері бөлінісінде оларды сақтау орындары бойынша жауапты тұлғаларға жүргізіледі.

Негізгі құралдардың бухгалтерлік есебінің бірлігі болып табылатын жеке түгендеу объектісі оған қатысты барлық құрылғылар мен керек-жарақтары бар толық құрылымдық құрылғы немесе белгілі бір тәуелсіз функцияларды орындауға арналған құрылымдық жағынан оқшауланған зат немесе біртұтас болып табылатын және белгілі бір жұмысты бірлесіп орындайтын құрылымдық жағынан біріктірілген заттардың оқшауланған кешені болып саналады.

Құрылымдық тұрғыдан біріктірілген заттар кешені - бұл бір немесе әртүрлі мақсаттағы бір немесе бірнеше заттар, олар жалпы құрылғылар мен керек-жарақтар, жалпы басқару элементтері немесе бір негізге орнатылады, нәтижесінде кешенге кіретін әрбір зат өз функцияларын тек кешеннің бөлігі ретінде ғана орындай алады. Бірнеше нысандарды бір кешенге жатқызу жауапты қызметкерлер куәландырған жобалау құжаттамасы негізінде жүзеге асырылуы тиіс.

Есепке алуды ұйымдастыру және негізгі құралдардың сақталуын бақылауды қамтамасыз ету үшін әрбір нысанға түгендеу нөмірі беріледі.

Әрбір жеке тұрған ғимарат «Ғимараттар» қосалқы шоты бойынша түгендеу нысаны болып табылады. Егер ғимараттар бір-біріне жақын орналасса және ортақ қабырғасы болса, бірақ олардың әрқайсысы тәуелсіз құрылымдық тұтастықты білдірсе, олар жеке түгендеу нысандары болып саналады.

Дербес шаруашылық маңызы бар ғимаратқа сыртқы жапсарлас құрылыстар, қазандықтардың жеке тұрған ғимараттары, сондай-ақ күрделі аулалық құрылыстар (қоймалар, гараждар және т.б.) дербес түгендеу нысандары болып табылады.

Нысанға (топқа) берілген түгендеу нөмірі оның заңды тұлғада болған бүкіл кезеңінде сақталады. Істен шыққан немесе жойылған түгендеу нысандарының нөмірлері басқа нысандарға берілмеуге тиіс.

10 Негізгі құралдардың жекелеген компоненттері

Түгендеу нысаны күрделі болған кезде, яғни онымен бір бүтінді құрайтын сол немесе өзге де оқшауланған элементтерді қамтыса, мұндай компоненттер жеке түгендеу бірліктері ретінде ескеріледі.

Әдетте, негізгі құралдар нысанының құрамдас бөліктерінің құны тұтастай алғанда нысанның жалпы құнына қатысты маңызды және жеке нысандардың қызмет ету мерзімі негізгі құралдың қызмет ету мерзімінен өзгеше.

Негізгі құралдар нысанына қатысты бастапқы танылған сома оның елеулі компоненттеріне бөлінеді және әрбір осындай компонент жеке ескеріледі. Компоненттің бастапқы құны үшін активті қабылдау-тапсыру актісінде, құрылыс салушыдан актіде, жобалау-сметалық құжаттамада немесе өзге ұқсас құжаттамада көрсетілген құн қабылдануы тиіс. Деректер болмаған жағдайда компоненттің құны үшін ұқсас компоненттің құны (техникалық сипаттамалары, шығу тегі және басқа көрсеткіштері бойынша ұқсас) қабылдануы тиіс.

Ұқсас компоненттер болмаған кезде, құн негізгі активті бастапқы тану сәтіндегі нарықтағы ұқсас активтер құнының негізінде айқындалады, өте сирек жағдайларда, егер негізгі активті бастапқы тану сәтіндегі бастапқы құнды айқындау мүмкін болмаса, заңды тұлға ағымдағы сәттегі (компонентті бөлу сәтіндегі) нарықтағы бағаларға сүйене отырып, жаңа компонент құнын айқындайды.

Егер негізгі құралдың белгілі бір компоненттерінің күтілетін қызмет ету мерзімі осы активтің пайдалы қызметінің жалпы мерзімінен өзгеше болған жағдайда, мұндай компоненттер жеке есепке алу объектілеріне бөлінеді және заңды тұлға олардың жеке қызмет ету мерзіміне сәйкес жеке амортизацияланады.

Мұндай активтерді (мамандандырылған зертханалық жабдық және т.б.) сатып алған жағдайда негізгі құралдарды жеткізушілер шарт жасасу кезеңінде не активті кіріске алу кезеңінде негізгі құралдар объектісінің құрамдас бөліктерін сәйкестендіруге міндетті, бухгалтерлік есепті жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшеге негізгі құралдар объектісінің құрамдас бөліктерін айқындайтын, жеке ескерілуге тиіс техникалық қорытындыны (ерекшелікті) ұсынуға міндетті.

11 Негізгі құралдардың өзіндік құны

11.1 Өзіндік құн элементтері

Сатып алынған негізгі құралдардың өзіндік құны негізгі құрал импортталған жағдайда кедендік баждар мен алымдарды қоса алғанда, сауда жеңілдіктері мен қайтарымдарды шегергендегі сатып алу бағасын, сондай-ақ негізгі құралды жұмыс жағдайына келтіруге тікелей қатысты кез келген шығыстарды, атап айтқанда:

- негізгі құралдар нысандары, олардың құрамдас бөліктері мен нысандарды пайдалануға жарамды күйге келтіру үшін қажетті материалдар үшін өнім берушіге шартқа сәйкес төленетін сомалар;

- тасымалдауға арналған бастапқы шығыстар және кедендік алымдар (мысалы, зертханалық жабдықты импорттау кезінде), уақытша сақтау қоймасы бойынша шығыстар;

- негізгі құралдар нысанын есепке алу сәтіне дейін негізгі құралдар нысанына құқықтарды сатып алуға (алуға және тіркеуге) байланысты жүргізілген тіркеу алымдары, мемлекеттік баждар және басқа да осыған ұқсас төлемдер (осы нысандарды есепке алуға қабылдағаннан кейін туындаған негізгі құралдар нысандарына құқықтарды тіркеуге байланысты шығыстар басқа шығыстар құрамында ескеріледі);

- қосылған құн салығынан басқа, негізгі құралдар объектісін сатып алуға байланысты төленетін өтелмейтін салықтар;

- алаңды дайындауға арналған шығындар;

- жеткізуге және тиеу-түсіру жұмыстарына арналған бастапқы шығындар;

- құрастыруға, орнатуға және монтаждауға арналған шығыстар;

қосылған құн салығынан басқа, негізгі құралдар нысанын сатып алуға байланысты төленетін өтелмейтін салықтар;

- алаңды дайындауға арналған шығындар;

- жеткізуге және тиеу-түсіру жұмыстарына арналған бастапқы шығындар;

- құрастыруға, орнатуға және монтаждауға арналған шығыстар;

- негізгі құралдарды сатып алуға байланысты кәсіби қызметтерге (ақпараттық және консультациялық) арналған шығындар (мысалы, жабдықты орнату кезінде);

- заңды тұлға өзіне не осы нысанды сатып алу кезінде не осы кезең ішінде қорларды құрумен байланысты емес мақсаттарда оны белгілі бір кезең ішінде пайдалану салдарынан міндеттеме қабылдайтын негізгі құралдар нысанын бөлшектеуге және жоюға және ол орналасқан учаскедегі табиғи ресурстарды қалпына келтіруге арналған шығындарды алдын ала бағалауға байланысты шығыстар;

- тауардың сынамалық үлгілерінен түскен таза түсімдерді немесе өзге де кірістерді шегергендегі сынамалық іске қосуға арналған шығындар

- құрылыстың және/немесе негізгі құралдар құрылысының өзіндік құнына: құрылыс мердігерлігінің шарты бойынша құрылыс-монтаждау және басқа да жұмыстар үшін заңды тұлға төлейтін сомалар; құрылысқа байланысты жер учаскелерін бөлу және қоныс аудару жөніндегі шығыстар; жобалау-ізвестіру және жобалау алдындағы, сәулет жұмыстарына арналған шығыстар; объект салуға рұқсат алуға арналған шығыстар; негізгі құралдар

нысанын салуға немесе сатып алуға тікелей байланысты қызметкерлерге сыйақы төлеуге арналған шығындар; аумақты дайындауға және салуға; құрылыс кезеңінде қарыз қаражатын тартуға арналған шығыстар (қарыздар бойынша пайыздар), қосылған құн салығынан басқа, негізгі құралдар нысанын сатып алуға байланысты төленетін өтелмейтін салықтар және т. б.

- негізгі құралдар нысанын сатып алуға тікелей байланысты өзге де шығындар.

12 Негізгі құралдардың нысандарына байланысты шығындарды капиталдандыруды тоқтату

Шығындарды негізгі құралдар нысандарының баланстық құнына енгізу мұндай нысан қажетті жерге жеткізілген және заңды тұлға басшылығының ниеттеріне сәйкес оның жұмыс істеуін қамтамасыз ететін жағдайға келтірілген кезде тоқтатылады. Осылайша, нысанды пайдалану немесе жылжыту кезінде келтірілген шығындар қосылмайды.

Заңды тұлға дербес өндірген немесе салған негізгі құралдар нысандарының өзіндік құны тарапта сатып алынған нысандар сияқты қағидаттар бойынша бағаланады. Бұл нысандар өндірістің нақты өзіндік құны бойынша бағаланады. Егер заңды тұлға өзінің әдеттегі қызметінде сату үшін ұқсас активтерді өндірсе, активтің құны әдетте оны сату үшін өндірудің құнына тең болады.

Өндіріс нәтижесінде туындайтын кез келген ішкі пайда, сондай-ақ активті өз бетінше өндіру кезінде орын алған шикізаттың, еңбектің немесе өзге де ресурстардың нормативтен тыс шығындары алып тасталады.

Негізгі құралдар нысандарының құрылысын қаржыландыруға арналған қарыздар бойынша проценттер төлеуге арналған шығындар құрылысты аяқтау және активті мақсаты бойынша пайдалану үшін дайындау үшін қажетті уақыт кезеңі ішінде капиталдандырылады.

Қарыздар бойынша қалған шығындар ағымдағы кезеңнің шығыстары ретінде танылады.

13 Кітапхана қорын есепке алу

Заңды тұлғаның кітапхана қоры деп бір жылдан астам уақыт ішінде заңды тұлғаның оқу процесін және/немесе ғылыми қызметін қамтамасыз ету мақсатында есепке алуға, жинақтауға, сақтауға және пайдалануға жататын, өзара ұйымдастырушылық және функционалдық байланысты әртүрлі мақсаттағы және мәртебедегі құжаттар жиынтығы танылады.

Заңды тұлғаның кітапхана қоры: баспа басылымдарын (кітаптарды), дыбыс-бейне жазу құжаттарын (бейне, фото), электрондық құжаттарды (алмалы-салмалы тасығыштарда, жергілікті қолжетімділіктің желілік құжаттарын, қашықтықтан қолжетімділіктің желілік құжаттарын), сирек кездесетін және бірегей басылымдарды қамтиды.

Қашықтықтан қол жеткізудің желілік құжаттарына және мерзімді

басылымдарға жыл сайынғы жазылу шығындары кезең шығыстарына ай сайын есептен шығарылады.

Кітаптардың әрбір партиясына (жиынтық активіне) бір түгендеу нөмірі беріледі. Жиынтық актив дегеніміз-олардың жалпы құны бір актив ретінде ескерілетін және амортизацияланатын белгілі бір жеке активтер тобы.

Кітапхана қорының объектілері есепке олардың өзіндік құны, яғни оларды сатып алуға жұмсалған іс жүзіндегі шығыстардың сомасы бойынша қабылданады, атап айтқанда:

- шартқа сәйкес жеткізушіге төленетін сомалар;
- ұйымдарға кітапхана қорларын сатып алуға байланысты ақпараттық және консультациялық қызметтер үшін төленетін сомалар;
- тіркеу алымдары, мемлекеттік баждар және басқа да осыған ұқсас төлемдер;
- кітапхана қорының объектісі сатып алынған делдал ұйым төлейтін сыйақылар;
- жеткізуді сақтандыру жөніндегі шығыстарды қоса алғанда, жеткізу жөніндегі шығындар.

Өтеусіз алынған кітапхана қорының нысандары (мысалы, сыйға тарту шарттары бойынша, айырбастау-резервтік қорлардан айырбастау шарттары бойынша) оларды жеткізуге байланысты қызметтердің құнын қоса алғанда, нысандарды есепке алу күніне әділ құны бойынша танылады.

Кітапхана материалдары «жалпы» және «сирек» екі санатқа бөлінеді. «Жалпы» санатына оқу және ғылыми-зерттеу процесінде үнемі пайдаланылатын оқулықтар, оқу құралдары, анықтамалықтар, сөздіктер, басқа да кітаптар жатады. Жалпы кітапхана қорлары амортизацияланады.

«Сирек» санатына бұл сирек кітаптар мен қолжазбалар қоры - негізгі қордың бір бөлігі, оған мыналар кіреді:

Сирек және бағалы кітаптар қоры-сақтауды, зерделеуді, пайдалануды оңтайландыру мақсатында қалыптастырылған және мәдени мұра нысаны ретінде қаралатын бірлі-жарым сирек кітаптардың және (немесе) сирек кітаптар коллекцияларының мамандандырылған жинағы.

Сирек және құнды кітаптарды анықтау негізгі және қосалқы қорларды, ағымдағы жинақтауды зерттеу барысында жүзеге асырылады. Бірлі-жарым сирек және құнды кітаптарды анықтаған кезде хронологиялық, әлеуметтік-құндылық және сандық өлшемдер қолданылады:

Құнды кітаптар - көркем, ғылыми, библиографиялық немесе өзге де құндылығы бар қолжазба кітаптар, баспа басылымдары.

Сирек кітаптар-аз мөлшерде сақталған немесе шығарылған кітаптар. Оларға сонымен қатар басылымның басқа тиражынан ерекшеленетін ерекше белгілері бар даналары кіреді.

Кітап ескерткіштері - көрнекті рухани, эстетикалық, полиграфиялық және құжаттандыру қасиеттері бар, қоғамдық маңызы бар ғылыми, тарихи, мәдени және материалдық құндылықты білдіретін, оларды ерекше қорғау және құқықтық қорғау шараларын қамтамасыз ететін ресми құқықтық мәртебесі бар кітаптар (қолжазба және баспа басылымдарының барлық түрлері) мен

кітап коллекциялары.

Көрнекті қоғам және мемлекет қайраткерлерінің, ғылым және мәдениет қайраткерлерінің қолтаңбалары, қосымшалары, жазбалары, белгілері, суреттері бар қолжазба кітаптары немесе баспа басылымдарының даналары.

Кітапхана қоры нысандарының мониторингін, жеке және жиынтық есебін кітапхананың жауапты қызметкерлері жүзеге асырады. Кітаптар мен басқа да материалдар құжатқа түгендеу нөмірі беріле отырып түгендеу әдісімен немесе оған түгендеу нөмірі берілмей құжатты тіркей отырып бақыланады. Жеке нөмір құжатқа оның кітапхана қорында болған барлық уақытына бекітіледі. Жиынтық есепке алу нысаны машинамен оқылатын түрдегі кітап болып табылады. Жиынтық есеп кітабы (ЖЕК) үш бөлімнен тұрады: (1) қорға түсу; (2) қордан шығу; (3) қорлардың қозғалысы. Қосымша, нысандарды автоматты сәйкестендіру үшін штрих-код және радиожилік белгісі (бар болса) пайдаланылады.

Кітапхана қоры нысандарының немесе негізгі құралдар нысандары тобының істен шығуы тозған (табиғи тозу), ақауы, күтіп-ұсталуы бойынша ескіруі, артық дублеттілігі, бейінді еместігі, жоғалуы (оқырмандардың жоғалуы, қайтармауы, жымқыру, қайтымсыз бүлінуі, дүлей зілзалалар салдарынан жоғалуы) себептері бойынша алып тасталған әдебиеттер тізімі қоса беріле отырып, есептен шығару туралы актімен ресімделеді. Жоғарыда көрсетілген ықтимал себептерге байланысты кітапхана қорын есептен шығару есепті кезеңде пайда болу фактісі бойынша жүзеге асырылады және есепті кезеңдегі сомамен немесе басқа нормалармен шектелмейді. Заңды тұлға жоғарыда көрсетілген ықтимал себептердің салдарынан материалдық жауапты адам өтеуге тиіс залалдың мөлшеріне материалдық жауаптылық туралы шартта шектеулер белгілеуге құқылы.

Кітап қорын толықтыру және коллекцияны кеңейту мақсатында заңды тұлға кітаптар ала алады. Мұндай кітаптарды есепке алу келесідей жолмен іске асырылады:

- өтеусіз негізде алынған кітаптар өтеусіз негізде алынған ұзақ мерзімді активтерге ұқсас есепке алынады. Яғни, ұзақ мерзімді активтерге байланысты мемлекеттен активтердің өтеусіз түсуі мемлекеттік субсидиялар ретінде танылады («Кейінге қалдырылған күрделі гранттар» ретінде бөгде ұйымдардан түсетін түсімдер үшін) және құрылуы осы түсімдерге байланысты активтер бойынша амортизацияның есептелуіне қарай осы активтер бойынша есептелген амортизация сомасына бара-бар сомада кірістерге есептен шығарылады.

- мемлекеттен немесе бөгде ұйымдардан пайдалы қызмет мерзімі (сирек кітаптар) жоқ активтерді өтеусіз негізде алған жағдайда, бұл активтер алу сәтінде кірістер ретінде танылады, өйткені кезең ішінде дұрыс бөлінбейді және кірістермен байланысты болады.

- мұндай кітаптарды есепке алу бастапқы танылған кезде әділ құны бойынша жүзеге асырылады.

- жеке немесе заңды тұлғадан өтеусіз негізде алынған кітаптар өзге тұлғаларға беру шартымен қабылданады.

14 Электрондық кітаптарды есепке алу

Занды тұлға баспа ұйымдарынан кітаптарды электрондық форматта алуды жүзеге асырады. Әдетте, баспа ұйымдарымен жасалған келісімдерге сәйкес заңды тұлға таңдалған кітаптарға қол жеткізу құқығын алады немесе заңды тұлғаның белгілі бір уақытқа сақталатын электронды кітаптардың барлық базасына қол жеткізе алады. Кітаптарға қол жеткізу пайдаланушыларға авторлық құқықты қолдана отырып, баспа ұйымдарының серверлерінде таңдалған кітаптарды оқу мүмкіндігін ұсынады.

15 Аяқталмаған күрделі құрылысты есепке алу

15.1 Мердігерлік тәсілмен есепке алу

Мердігерлік тәсілмен жүзеге асырылатын аяқталмаған күрделі құрылыстың өзіндік құны жобалау - іздестіру жұмыстарының құнын, құрылысқа байланысты жер учаскелерін бөлу және қоныс аудару жөніндегі шығындарды, нысанды салуға рұқсат алуға арналған шығыстарды, аумақты дайындауға арналған шығыстарды қамтиды;

Құрылыс кезеңіне қарыз қаражатын тартуға арналған шығыстар (қарыздар бойынша пайыздар), қосылған құн салығынан басқа, негізгі құралдар объектісін сатып алуға байланысты төленетін өтелмейтін салықтар, негізгі құралдар нысанын салу немесе өндіру салдарынан тікелей туындайтын қызметкерлерге сыйақы төлеуге арналған шығындар, құрылыс мердігерлігі шарты бойынша жұмыстарды жүзеге асырғаны үшін ұйымдарға төленетін нақты шығындар (инвестициялық-құрылыс жобаларын басқару, құрылыс - монтаждау және басқа да жұмыстар), аумақты дайындауға арналған шығындар.

Барлық шығындар «Аяқталмаған күрделі құрылыс» шотында капиталдандырылады және есептеу қағидаты негізінде олар шеккен есепті кезеңде көрсетіледі. Мердігерлер орындаған жұмыстар орындалған жұмыстардың актілерімен расталған орындалған жұмыстардың нақты көлемінің негізінде күрделі сипаттағы шығындар ретінде танылады.

Негізгі құралдар объектілерін салуға арналған шығыстарды мердігерлік тәсілмен тану шарт бойынша жұмыстардың аяқталу сатысына сілтеме жасау жолымен, яғни «орындау процентімен» әдісімен жүзеге асырылады.

Аяқталу сатысы шарттың анықталуы мүмкін бірқатар тәсілдері. Заңды тұлға орындалған жұмыстың сенімді өлшеуін қамтамасыз ететін біреуін пайдаланады. Шарттың сипатына қарай бұл әдістер мыналарды қамтуы мүмкін:

-есепті күнге жұмыстарды орындау үшін келтірілген шарт бойынша шығындардың шарт бойынша жалпы шығындардың есептік шамасына қатынасы;

-орындалған жұмыстарға шолу;

-шарт бойынша белгілі бір жұмыс көлемін аяқтау.

Нысандар аяқталмаған құрылыс құрамынан олардың пайдалануға

физикалық дайындығына қарай негізгі құралдар тобына ауыстырылады. Егер нысан пайдалануға жарамды күйге келтіру үшін қажетті жұмыстардың барлық кешені (мысалы, ішкі әрлеуді талап ететін ғимарат) аяқталғаннан кейін ғана пайдалануға дайын болған жағдайда, мұндай объект жұмыстардың барлық кешені аяқталғаннан кейін негізгі құралдардың құрамына ауыстырылады.

Техникалық-экономикалық негіздемемен расталған негізгі құралдар объектілерін одан әрі салу орынсыз болған жағдайда, «Аяқталмаған құрылыс» шотында бұрын капиталдандырылған шығындар ағымдағы кезеңнің шығыстарына есептен шығарылуға тиіс.

Мердігерлер қойған құрылыс-монтаждау жұмыстары бойынша орындалған жұмыстардың актілерін құрылыстың орындалу барысына мониторингті және бақылауды жүзеге асыруға жауапты бөлімше тексереді және растайды. Жауапты бөлімше бұрыштама қойған және заңды тұлғаның басшылығы қол қойған, аяқталмаған құрылысты капиталдандыруға арналған шығындарды бухгалтерлік есепте тану үшін негіз болып табылатын орындалған жұмыстардың актілері мен шот-фактуралар бухгалтерлік есеп бөлімшесіне беріледі.

15.2 Шаруашылық тәсілмен есепке алу.

Шаруашылық тәсілмен дайындалған немесе тұрғызылған заңды тұлғаның негізгі құралдарының құрылысы сатып алынатын негізгі құралдар мен мердігерлік тәсілмен орындалған құрылыс-монтаждау жұмыстары сияқты қағидаттар негізінде қалыптасады. Негізгі құралдар объектілерінің өзіндік құнына жұмсалған материалдардың, орындалған өндірістік жұмыстардың құны және өндірістік үстеме шығыстардың бір бөлігі кіреді.

Салынып жатқан объектіні күтіп-ұстауға арналған шығындар, егер олар тікелей салынып жатқан нысанмен немесе сатып алынатын жабдықпен (бейінді бөлімшелер бойынша) байланыстырылуы мүмкін болса, негізгі құралдардың өзіндік құнына енгізіледі (капиталдандырылады). Мұндай шығындарға жалақыға, іссапарларға, амортизацияға арналған шығындар, заң және консультациялық қызметтер бойынша шығыстар, құрылыс кезеңінде салынып жатқан объектінің дирекциясы алатын кеңсе үй-жайы үшін жалдау ақысы және өзге де шығыстар жатады.

Егер шығындарды тікелей салынып жатқан нысанмен байланыстыру мүмкін болмаған жағдайда, олар жалпы және әкімшілік шығыстар немесе басқа шығыстар құрамында пайда болған кездегі ағымдағы кезеңнің шығыстарына есептен шығарылуы тиіс.

Бүлінген немесе ұрланған жағдайда құрылыс материалдарының ысырабы күрделі құрылыс нысанының бастапқы құнына енгізілмейді, ағымдағы кезеңнің өзге шығыстарына есептен шығарылады.

Мердігерлік немесе шаруашылық тәсілдермен салынған немесе салынған негізгі құралдар нысандарының күрделі құрылысына байланысты барлық кейінгі шығындар осы активтің баланстық құнына енгізіледі не осы активті пайдаланудан экономикалық пайда алу ықтимал болған және оның құны сенімді бағалануы мүмкін болған жағдайда ғана жеке актив ретінде

көрсетіледі. Жөндеуге және техникалық қызмет көрсетуге арналған Барлық өзге шығыстар туындауына қарай есепті кезеңдегі пайда мен залалдарға жатқызылады.

Негізгі құралдар нысандарының құрылысына тікелей қатысты қарыздар бойынша шығындар осы Қарыз қаражатын уақытша инвестициялаудан түскен кез келген кірісті шегере отырып, осындай активтердің құнына енгізіледі.

Аяқталмаған күрделі құрылыс объектілерін пайдалануға беру сәтінде аяқталмаған күрделі құрылыс шотында жиналған капиталдандырылған шығындар мемлекеттік қабылдау комиссиясының пайдалануға беру туралы Актісі тіркелгеннен кейін негізгі құралдардың тиісті топтарына ауыстырылады. Салынған нысанды пайдалануға қабылдау туралы акт уақтылы ресімделмеген, оны алу кідірген және т.б. жағдайда, ғимарат (құрылыс) іс жүзінде пайдалану сәтінде аяқталмаған күрделі құрылыс шотынан негізгі құралдар шотына аударылады.

Аяқталмаған күрделі құрылыс нысандары амортизацияланбайды.

4 -кесте

2900 «Аяқталмаған құрылыс» кіші бөлімі бойынша үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары

Операцияның мазмұны	Шоттардың хат-хабарлары	
	Дебет	Кредит
Күрделі құрылыстың мердігерлік шарттары бойынша		
Орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтер үшін мердігерлермен және басқа да ұйымдармен есеп айырысу	2900	3300
Материалдарды есептен шығару	2900	1300
Құрылыс аяқталғаннан кейін пайдалануға қабылданған негізгі құралдардың бастапқы құнын көрсету	2410	2900
Шаруашылық тәсілмен күрделі құрылыс		
Материалдарды есептен шығару	2900	1300
Жалақыны есептеу және ЕТФ-дан алынатын салықтар	2900	3350
Құрылыс үшін пайдаланылатын негізгі құралдар мен МЕА амортизациясын есептеу	2900	2420
Орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтер үшін мердігерлермен және басқа да ұйымдармен есеп айырысу	2900	3310,3390
Демалыстарға ақы төлеу резервін қалыптастыру	2900	3430
Құрылысқа жататын негізгі және қосалқы өндірістердің қызметтерін көрсету	2900	Счета раздела 8
Құрылыс аяқталғаннан кейін пайдалануға қабылданған негізгі құралдардың бастапқы құнын көрсету	2410	2900

15.3 Кейінгі шығындар

Негізгі құралдарға жататын кейінгі шығындар активтің ағымдағы баланстық құнына осы шығыстар осы негізгі құралды пайдаланудан экономикалық пайданы ұлғайтатын дәрежеде капиталдандырылуы тиіс. Барлық басқа кейінгі шығыстар олар шеккен кезеңдегі шығыстар ретінде танылуы тиіс.

15.4 Бастапқы танудан кейін негізгі құралдар нысандарын пайдалану процесінде туындайтын шығындар мыналар болып табылады:

Құжатты рұқсатсыз көшіруге тыйым салынады

1. күрделі шығындар;
2. негізгі құралдардың компоненттерін ішінара алмастыру;
3. негізгі құралдар нысанын ағымдағы жөндеуге және қызмет көрсетуге арналған шығындар.

15.4.1 Күрделі шығындар

Негізгі құралдардың нысандарын пайдалану мерзімі ішінде нысанның жағдайын жақсартуға бағытталған, оның бастапқы бағаланған нормативтік көрсеткіштерін, мысалы, қызмет ету мерзімін, өндірістік қуатын, қолдану сапасын арттыруға бағытталған кейінгі шығындар пайда болады, бұл болашақ экономикалық пайданың өсуіне әкеледі. Мұндай шығындар негізгі құралдың бастапқы құнын арттырады.

Келесі критерийлер болашақ экономикалық пайданың өсуін көрсетеді:

- негізгі құралдар нысанын модификациялау, жаңғырту, қайта жаңарту, оның бастапқы белгіленген қызмет ету мерзімін, өндірістік қуатын, қолдану сапасын ұлғайта отырып;
- сапаны едәуір жақсартуға қол жеткізу үшін жабдықты (мысалы, зертханалық) жетілдіру.

Жоғарыда көрсетілген критерийлерді бағалау үшін заңды тұлға осындай жұмыстарды жүргізуге құзыреті бар техникалық мамандардың пікіріне жүгінеді.

Жоғарыда көрсетілген шарттар қанағаттандырылған жағдайда кейінгі шығындар капиталдандырылады.

15.4.2 Негізгі құралдардың компоненттерін ішінара алмастыру

Негізгі құралдар нысанын тану критерийлерін қанағаттандыратын және негізгі құралдар нысаны жұмыс істеуінің бастапқы қабылданған нормативтік көрсеткіштерін (пайдалы пайдалану мерзімі, қуаты, қолдану сапасы және т.б.) жақсартуға (арттыруға) алып келетін негізгі құралдар нысанының бір бөлігін ауыстыру немесе жаңарту кезінде келтірілген шығындар реконструкциялауға немесе жаңғыртуға арналған шығындар ретінде қаралады және капиталдандыруға жатады. Бұл ретте негізгі құралдар нысанының бір бөлігін ауыстыру немесе жаңарту кезінде келтірілген шығындар жаңа жеке активті сатып алу ретінде ескеріледі, ал ауыстырылған активтің баланстық құны есептен шығарылады.

15.4.3 Негізгі құралдарды ағымдағы жөндеу және қызмет көрсету

Нысанды пайдаланудан түсетін болашақ экономикалық пайданың ұлғаюына алып келмейтін және негізгі құралдардың сапалық сипаттамаларын өзгертпейтін шығындар объектінің бастапқы құнын ұлғайтпай, олар шеккен кезеңдегі шығыстарға жатқызылады.

Ағымдағы жөндеу бөлшектерді ішінара ауыстыру, жеке бөліктерді ұсақ жөндеу және т.б. арқылы кішігірім зақымдарды жою үшін жүзеге асырылады.

Ол нысандарды жұмыс жағдайында ұстау үшін пайдалану процесінде жүзеге асырылады.

Нысанның техникалық жағдайын сақтау және қолдау мақсатында жүргізілетін ғимараттарды, құрылыстарды, жабдықтарды, көлік құралдарын және т.б. ағымдағы жөндеуге, пайдалануға, күтіп-ұстауға және техникалық

қызмет көрсетуге арналған шығындар туындаған кездегі ағымдағы шығыстар деп танылады. Мұндай шығындар келесідей жіктеледі:

1. ғимараттарды, жабдықтарды және т.б. ұстауға және техникалық қызмет көрсетуге арналған шығыстар;

2. ағымдағы жөндеу - жабдықты пайдаланудың ағымдағы нормативтік көрсеткіштерін сақтауға байланысты жөндеу.

Негізгі құралдар нысандарын күнделікті күтіп-ұстауға және оларға техникалық қызмет көрсетуге арналған шығындар негізінен заңды тұлғаның тиісті бөлімшесінің қызметкерлер құрамын күтіп-ұстауға арналған шығындардан, бөгде ұйымдардың көрсетілетін қызметтеріне, сондай-ақ шығыс материалдары мен жиынтықтаушы бөлшектерге арналған шығындардан тұрады.

Авариялардың және активті дұрыс пайдаланбау нәтижесінде басқа да бүлінудің салдары болып табылатын негізгі құралдар нысандарын жөндеуге және қалпына келтіруге арналған шығындар залалдарға жатады немесе кінәлі тұлға анықталған кезде залал сомасы өтелуге жатады.

Негізгі құралдар нысанының қызмет ету мерзімі ішінде сақтауға міндетті авариялық қорды қалыптастыратын негізгі құралдар нысандарының құрамдас бөліктері де негізгі құралдар құрамында авариялық қорды жаңарту кезеңділігіне сәйкес келетін мерзім ішінде амортизацияланатын негізгі құралдар нысаны ретінде ескеріледі. Егер авариялық қор әрбір 12 айға қарағанда жиі жаңартылуға жататын болса, онда ол айналым активтерінің құрамында қорлар ретінде ескеріледі.

Жеке нысанға бөлінбеген құрылымдық біріктірілген негізгі құралдардың кез келген құрамдас бөліктерін ауыстыру жөндеу болып табылады, сондықтан шығыстарға есептен шығарылады.

Мемлекеттік субсидиялар мен мемлекеттік көмекті есепке алу негізгі құралдар нысанының баланстық құны ұйым оларды сатып алуға алған мемлекеттік субсидиялар сомасына азайтылуы мүмкін екендігін көздейді.

5 -кесте

Кейінгі шығындарға арналған үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары

Операцияның мазмұны	Шоттардың хат-хабарлары	
	Дебет	Кредит
Бастапқы қабылданған нормативтік көрсеткіштерді (қызмет ету мерзімі, өндірістік қуаты) жақсартуға (арттыруға) әкелетін және болашақ экономикалық пайданы арттыратын күрделі сипаттағы шығындар	2400	1300, 3300
Негізгі құралдарды ағымдағы жөндеу және қызмет көрсету бойынша шығындар	8100,8200, 8300,8400, 7100, 7200	1300, 3300

16 Танылғаннан кейінгі бағалау

Танудан кейінгі бағалау нақты шығындар бойынша есепке алу үлгісі

Құжатты рұқсатсыз көшіруге тыйым салынады

бойынша жүзеге асырылуы мүмкін.

Нақты шығындар бойынша есепке алу үлгісі

Негізгі құралдар нысандарының активін бастапқы танығаннан кейін заңды тұлға негізгі құралдардың жинақталған амортизациясын және күнсызданудан болған жинақталған шығындарды шегергенде нақты өзіндік күн (тарихи күн) бойынша есеп жүргізеді және осы саясатты негізгі құралдардың барлық сыныбына қолданады.

Амортизация әдісі

Негізгі құралдардың амортизациясы заңды тұлға біркелкі (тура сызықты) әдіс бойынша жүргізіледі, яғни амортизацияланатын күн ай сайын амортизацияның белгіленген нормаларына сәйкес тең сомада есептен шығарылады. Жер, аяқталмаған құрылыс, кітапхана қорының сирек және ерекше даналары амортизацияланбайды.

Активтің амортизациясы ол пайдалануға қол жетімді болған кезде басталады, яғни оның орналасқан жері мен жағдайы оны заңды тұлғаның ниетіне сәйкес пайдалануға мүмкіндік берген кезде.

Тік сызықты (біркелкі) есептен шығару әдісі олар үшін негізгі құралдардың нысандары үшін қолданылады:

1) уақыт моральдық ескіруден гөрі қызмет мерзімін шектейтін негізгі фактор болып табылады;

2) мерзімдік жұмыстың салыстырмалы тұрақты көлемі.

Тікелей әдіс бойынша ай сайынғы амортизация сомасы келесідей анықталады:

Ай сайынғы амортизация сомасы = Бастапқы құны (Пайдалы қызм мерзімі (жыл)/12)

Негізгі құралдар объектісінің активіне жөндеу жүргізу және ағымдағы қызмет көрсету уақытында амортизацияны есептеу, ол толық амортизацияланған жағдайдан басқа, тоқтатылмайды. Бұл жағдайда активті пайдалану негізінде амортизацияның тікелей әдісін қолданған кезде амортизациялық есептеу актив қолданылған кезде нөлге тең болуы мүмкін.

Амортизацияны есептеудің таңдалған әдісі активте жасалған болашақ экономикалық пайданы тұтынудың есептік схемасын неғұрлым дәл көрсетеді. Таңдалған әдіс осы болашақ экономикалық пайданы тұтынудың есептік схемасында өзгеріс болған жағдайларды қоспағанда, кезең ішінде кезең-кезеңмен қолданылады.

Амортизацияны есептеу әдісі әр қаржы жылының соңында немесе егер активте жасалған болашақ экономикалық пайданы тұтынудың күтілетін схемасында айтарлықтай өзгеріс болса, жиі қайта қаралуға жатады. Мұндай өзгеріс перспективалық есепте және есеп саясатында есептік бағалаудағы өзгеріс ретінде көрсетілуге тиіс.

Есептелген амортизация сомасы негізгі құралдар амортизациясының жекелеген шоттарында ескеріледі.

17 Амортизацияны есептеу

Негізгі құралдар мен кітапхана қорларының амортизациясын есептеу (сирек кездесетін және аса құнды кітаптарды қоспағанда) негізгі құрал сатып алынған немесе ол пайдалануға берілген айдан кейінгі айдың бірінші күнінен бастап ай сайын жүргізіледі және негізгі құралдар нысанының істен шығуы немесе негізгі құралдарды сатуға арналған активтер тобына ауыстыру болған айдан кейінгі айдың бірінші күнінен бастап тоқтатылады.

Бастапқы құн өзгерген (ұлғайған) жағдайда амортизацияны есептеу объектінің кейінгі шығындар шамасына ұлғайтылған баланстық құны негізге алына отырып жүргізіледі. Бұл ретте амортизация негізгі құралдар нысанының пайдалы пайдаланылуының қалған қайта қаралған мерзімі негізінде есептеледі.

Әрбір кезең үшін амортизациялық есептеулер, егер олар басқа активтің баланстық құнына енгізілмесе, жиынтық кіріс туралы есепте танылуға тиіс. Егер активте жасалған экономикалық пайда басқа активтерді өндіру кезінде сіңірілсе, онда мұндай амортизациялық есептеулер осы активтердің баланстық құнына енгізіледі.

Негізгі құралды жөндеу және ағымдағы қызмет көрсету кезінде амортизацияны есептеу тоқтатылмайды.

Заңды тұлғаның негізгі құралдарының объектілері төмендегі амортизация кестесі белгіленген қызмет мерзімінің негізінде амортизацияланады.

6- кесте

№ п/п	Топтың негізгі құралы	Сипаттамасы	Амортизация мерзімі (жыл)
1	Жер	Заңды тұлға орналасқан жер учаскелері	Амортизацияланбайды
2	Ғимараттар:		
2.1	Оқу корпуслары	Бас оқу ғимараты, Көп мақсатты аудиториялар	20-75
2.2	Зерттеу корпуслары	Зерттеу корпуслары	20-75
2.3	Жатақхана	Студенттік жатақханалар	20-100
2.4	Басқа да ғимараттар	Қызметтік көлікке арналған гараж	20-75
3	Құрылыстар:		
		Электр беру және байланыс желілері	
		Құбырлар мен газ құбырлары	
		Су құбыры және кәріз жүйесі	
3.1	Беру құрылғылары	Құрылымдық кабельдік жүйе және деректерді беру жүйесі	
		Спорттық ғимараттар	1-10
4	Машиналар мен жабдықтар:		
4.1	Көлік құралдары	Жеңіл автомобильдер, шағын автобустар, арнайы техника	2-10
4.2	Кеңсе жабдықтары және есептеу техникасы	Компьютерлер мен серверлердің барлық түрлері, перифериялық	3-5

		құрылғылар мен деректерді өңдеу жабдығы (принтерлер, сканерлер, плоттерлер, дискілі және ленталы жинақтағыштар, ақпаратты резервтік сақтау құрылғылары) мультимедиялық құрылғылар көшіру-көбейту техникасы.	
		Ноутбуктер	3-5
4.3	Зертханалық жабдықтар	Зертханалық жабдықтар	3-7
		Басқа зертханалық керек-жарақтар	3-7
4.4	Медициналық жабдықтар	Медициналық жабдықтар	3-5
		Басқа да медициналық жабдықтар	3-5
4.5	Басқа да машиналар мен жабдықтар	Аналогты АТС, барлық типтегі телефон коммутаторлары	3-5
		Жылу механикалық және гидравликалық жабдықтар (қозғалтқыштар, сорғылар, компрессорлар және т.б.) жалпы мақсаттағы жабдықтар электронды және электрлік модемдер, аналогты телефон аппараттары, факстар және т.б.	3-7
		Басқа топтарға енгізілмеген өзге де жабдықтар	3-7
		Лифтілер	5
5	Кітапхана қоры	Кітапхана қоры	2-8
6	Басқа да негізгі құралдар	Жиһаз (кеңсе, арнайы және тұрғын үй мақсатындағы және т. б.)	3-5
		Сейфтер	2-10
		Металл шкафтар	2-10
		Өндірістік және өрт мүкәммалы, керек-жарақтар, құрал-саймандар, хабарлау және сигнал беру жүйесі және т. б.	3-5
		Прочие, не включенные в другие группы	1-5
8	Аяқталмаған күрделі құрылыс	Оқу корпустарын салу Зерттеу корпустарын салу Спорт алаңдарын салу Жатақханалар мен таунхаустар салу басқа да инфрақұрылымдық ғимараттар мен құрылыстар салу	Амортизацияланбайды

18 Пайдалы қызмет мерзімі

Негізгі құралдардың пайдалы қызмет мерзімі заңды тұлға активті пайдалануды көздейтін уақыт кезеңі болып табылады.

Негізгі құралдар құнының 100%-дан астам амортизациясын есептеу жүргізілмейді. Пайдаланудағы негізгі құралдар нысандары құнының 100% мөлшеріндегі жинақталған амортизация оларды толық тозу себебі бойынша есептен шығару үшін негіз болып табылмайды.

Негізгі құралдың сапалық сипаттамаларын бастапқы күтілгеннен (яғни жаңғырту, реконструкциялау және т.б. жүргізу кезінде) жоғары жақсартатын, соның нәтижесінде бұрын болжанғаннан көп экономикалық пайда алу күтілетін кейінгі шығындар жүзеге асырылған жағдайда пайдалы қызмет мерзімін қайта қарау міндетті түрде жүргізіледі.

Бастапқы күн өзгерген (ұлғайған) жағдайда амортизацияны есептеу нысанының кейінгі шығындар шамасына ұлғайтылған баланстық құны негізге алына отырып жүргізіледі. Бұл ретте тозу негізгі құралдар нысанының пайдалы пайдаланылуының қалған қайта қаралған мерзіміне қарай есептеледі.

7- кесте

Есептелген амортизация бойынша үлгілік операциялар шоттарының корреспонденциясы

Операцияның мазмұны	Шоттардың хат-хабарлары	
	Дебет	Кредит
<i>Қатысты амортизацияны есептеу:</i>		
дайын өнімді сату және қызмет көрсету бойынша шығыстарға	8320	2420
әкімшілік шығыстарға	7210	2420
негізгі және қосалқы өндірістердің үстеме шығыстарына	8410	2420
шаруашылық жүргізетін құрылысқа. тәсілімен	2930	2420
болашақ есепті кезеңдерге	1620	2420
Істен шыққан ОС бойынша амортизацияны есептен шығару	2420	2410
Операциялық жалға берілген негізгі құралдар бойынша амортизацияны есептеу	7450	2420
Негізгі құралдарды жете бағалау нәтижесінде жинақталған амортизация сомаларын түзету	5420	2420

Активтерді түгендеу жылына бір рет ағымдағы жылдың 01.10-дан бастап 31.10 бойынша жүргізіледі.

19 Кәсіпорынның мүлкін есептен шығару

Кәсіпорынның мүлкін есептен шығару түгендеу жүргізілгеннен кейін ҚарТУ КЕАҚ жарғысының 95-т. (ОС құнының 25%) негізінде басқарманың шешімі бойынша жүзеге асырылады.

Кәсіпорын басшысының бұйрығымен тұрақты жұмыс істейтін комиссия құрылады. Комиссия құрамына міндетті түрде: кәсіпорын басшысының орынбасары (комиссия төрағасы), бас бухгалтер немесе оның орынбасары (ол болмаған жағдайда бас бухгалтер лауазымының штат кестесі бойынша

бухгалтерлік есеп жүргізу жүктелген тұлға), негізгі құралдардың сақталуы үшін жауапкершілік жүктелген тұлғалар кіреді, негізгі құралдардың жекелеген түрлерін есептен шығару кезінде комиссия құрамына тиісті мамандар (сарапшылар) енгізіледі. Тұрақты жұмыс істейтін комиссия есептен шығаруға жататын нысанды тікелей қарап, бұл ретте техникалық құжаттаманы (паспорт, әр қабат бойынша жоспарлар және басқа құжаттар) тарта отырып, сондай-ақ бухгалтерлік есеп деректерін пайдаланады және оның қалпына келтіруге және одан әрі пайдалануға жарамсыздығын белгілейді. Комиссия есептен шығару себептерін (тозу, қайта жаңарту, авария және есептен шығарудың басқа да себептері) белгілейді, сондай-ақ компьютерлік және оқу жабдығы жарамдылықтың (жұмыс істемеу) фактісін растайтын бөгде ұйым берген техникалық жағдай актісінің негізінде есептен шығарылуы мүмкін, есептен шығарылатын нысанның жекелеген тораптарын, бөлшектерін, материалдарын пайдалану мүмкіндігін айқындайды, оларға бағалау жүргізеді және негізгі құралдар объектілерін есептен шығаруға акт жасайды. Жарамсыз болып қалған негізгі құралдарды есептен шығару белгіленген нысандағы актілермен ресімделеді: «Мемлекеттік мекемелердегі негізгі құралдарды есептен шығару актісі» (Нысандар альбомының ОС-3 формасы), «Автокөлік құралдарын есептен шығару актісі» (Нысандар альбомының ОС-4 формасы), «Құралдарды, өндірістік және шаруашылық мүкәммалды баланстан есептен шығару актісі» (Нысандар альбомының 443 формасы), «Мемлекеттік мекемелердегі әдебиетті кітапханадан есептен шығару актісі» (Нысандар альбомының 444 формасы). Негізгі құралдарды есептен шығару актісін мекеме басшысы бекітеді. Есептен шығару актілері бекітілгенге дейін негізгі құралдар объектілерін бөлшектеуге және бөлшектеуге жол берілмейді. Негізгі құралдардың жекелеген объектілерін бөлшектеуден алынған және мекеменің шаруашылық мұқтаждары үшін қалдырылған материалдар қорларға қайта сараланады. Бағалы металдарды қолдана отырып дайындалған бөлшектер мен тораптар мамандандырылған кәсіпорындарға тапсырылуға жатады, ал түсті металдардан жасалған және басқа жабдықты жөндеу үшін пайдаланылмайтын бөлшектер мен тораптар осындай шикізатты жинау жүктелген ұйымдарға тапсырылуға жатады. Қымбат металдарды қолдана отырып дайындалған баланстан есептен шығарылған бөлшектер мен тораптар белгіленген тәртіпке сәйкес есепке алынады. Негізгі құралдарды баланстан есептен шығарудың қолданыстағы тәртібі бұзылған, сондай-ақ материалдық құндылықтарға ұқыпсыз қарым-қатынас (жою, өртеу, жоғалту) жағдайында бұған кінәлі адамдар заңнамада белгіленген тәртіппен жауапқа тартылады.

Негізгі құралдар нысандарын (автокөлік құралдарынан басқа) толық немесе ішінара есептен шығаруды ресімдеу үшін негізгі құралдардың істен шығуына (есептен шығарылуына) акті қолданылады. Акт екі данада жасалады, оған комиссия мүшелері қол қояды және оны кәсіпорынның басшысы немесе оған уәкілетті тұлға бекітеді.

Автокөлік құралдарын есептен шығару актісі автокөлікті есептен шығаруды ресімдеу үшін қолданылады. Актіні комиссия екі данада жасайды,

оны кәсіпорынның басшысы немесе оған уәкілетті тұлға бекітеді. Актінің бірінші данасы жол полициясы органдарында есептен шығарылғанын растайтын құжатпен бірге бухгалтерлік қызметке беріледі, актінің екінші данасы автокөлік құралдарының сақталуына жауапты тұлғада қалады және есептен шығару нәтижесінде қалған қорлар мен металл сынықтарын қоймаға тапсыру және өткізу үшін негіз болып табылады.

Есепті кезең ішінде негізгі құралдар (активтер) тозуының жалпы сомасын өзгерту түгендеу нысандарының түсуі (істен шығуы, ескіруі және тозуы бойынша жоюға байланысты есептен шығаруды қоса алғанда) кезінде жүргізіледі.

20 Негізгі құралдардың құнсыздануы

Активті пайдалы пайдалану мерзімі әрбір есепті күнге қаралады.

Пайдалы пайдалану мерзімін айқындау кезінде төмендегі барлық аспектілер ескеріледі:

- күтілетін активті пайдалану (күтілетін қуат, активтің физикалық өнімділігі);

- өндірістік факторларға байланысты күтілетін физикалық тозу және бос тұрып қалу кезеңінде активті жөндеу, қызмет көрсету және сақтау жөніндегі бағдарлама;

- нысанның өзгеруі немесе жаңғыртылуы нәтижесінде туындайтын техникалық немесе коммерциялық ескіру;

- активті пайдалануға заңды немесе ұқсас шектеулер.

Активтің пайдалы қызмет мерзімі активтің күтілетін пайдалылығын ескере отырып анықталады. Пайдалы қызмет мерзімі активтің экономикалық қызмет ету мерзімінен қысқа болуы мүмкін.

Негізгі құралдар нысандарының тарату құны нөлге тең болып қабылданады.

Кез келген жинақталған амортизация мен құнсызданудан жинақталған шығын шегерілгеннен кейін актив танылатын сома активтің баланстық құны болып табылады.

Құнсызданудан болатын шығын «Активтің құнсыздануы бойынша шығыстар» шотындағы пайда мен шығындар туралы есепте тікелей шығыс ретінде танылуға жатады. Негізгі құралдың құны қалпына келтірілген жағдайда шығынды реверсиялау «Құнсызданудан болған шығынды қалпына келтіруден түскен кірістер» шотында жүзеге асырылады.

Егер құнсызданудан болған соңғы залал танылған сәттен бастап осы активтің өтелетін сомасын айқындау кезінде пайдаланылған бағалауларда өзгеріс болса, алдыңғы кезеңдерде негізгі құралға қатысты танылған құнсызданудан болған залал реверсирлеуге жатады. Мұндай жағдайда активтің баланстық құны оның өтелетін сомасына дейін ұлғайтылуы тиіс. Бұл өсім құнсызданудан болатын шығынды қалпына келтіру болып табылады.

Құнсызданудан болатын залалды реверсиялау есебінен ұлғайтылған негізгі құралдың баланстық құны, егер алдыңғы жылдары актив үшін

құнсызданудан болатын шығын танылмаса, айқындалған (амортизацияны шегергенде) баланстық құннан аспауға тиіс.

21 Негізгі құралдарды тануды тоқтату

Заңды тұлға негізгі құралдар нысандарын тануды тоқтатады және мұндай негізгі құралдар істен шыққан немесе пайдаланудан болашақ экономикалық пайда алу күтілмеген кезде олардың баланстық құнын есептен шығарады.

Негізгі құралдардың баланстық құнын тануды тоқтату мынадай жағдайларда жүргізіледі:

1. пайдаланылмайтын негізгі құралдарды өткізу;
2. басқа ұйымдарға өтеусіз беру;
3. негізгі құралдарды айырбастау;
4. негізгі құралдарды қаржылық жалға беру;
5. негізгі құралдарды моральдық және физикалық тозу нәтижесінде жою;
6. апаттардан, дүлей апаттардан кейін қалпына келтіруге және жөндеуге жатпайтын негізгі құралдарды жою.

Негізгі құралдар нысанын тануды тоқтатуға байланысты туындайтын пайда немесе залал, егер олар бар болса, істен шығудан түскен таза түсімдер мен осы нысанның баланстық құны арасындағы айырма ретінде айқындалады және пайда мен шығындар туралы есепте жеке жолда көрсетіледі.

Табиғи және моральдық тозу салдарынан, дүлей зілзалалар мен авариялар салдарынан нысандардың жарамсыздығын анықтау мақсатында Негізгі құралдар нысаны істен шыққан кезде заңды тұлға басшысының бұйрығымен тұрақты жұмыс істейтін комиссия құрылады, оның құрамына тиісті құрылымдық бөлімшелердің басшылары, сондай-ақ негізгі құралдардың сақталуы үшін жауапкершілік жүктелген адамдар кіреді.

Комиссия нысанды қарап тексеруді жүргізеді және оның қалпына келтіруге және одан әрі пайдалануға жарамсыздығын анықтайды, объектінің мерзімінен бұрын пайдаланудан шығуына жол берген адамдарды анықтайды. Комиссия есептен шығару себептерін белгілейді және есептен шығарылатын нысанның жекелеген тораптарын, бөлшектерін, материалдарын одан әрі пайдалану мүмкіндігін айқындайды және оларды ықтимал өткізу бағалары бойынша бағалайды. Есептен шығару белгіленген нысандағы актілермен ресімделеді.

Негізгі құралдарды жоюдан алынған материалдар болған кезде олардың құнын кіріске алу жазбамен көрсетіледі:

-Дт 1311 «Басқа да материалдар»

-Кт 6280 «Басқа да кірістер».

8- кесте

Негізгі құралдар нысандарының істен шығуы бойынша үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары

Операцияның мазмұны	Шоттардың хат-хабарлары
---------------------	-------------------------

Негізгі құралдар істен шыққан кезде оларды есептен шығару (қаржылық жалдауға беру, тарату, өткізу, жетіспеушілік және т. б.):		
- баланстық құнына	7410	2410
- жинақталған амортизация сомасына	2420	2410
Қызметтің тоқтатылуына байланысты негізгі құралдарды есептен шығару:		
- баланстық құнына	7510	2410
- жинақталған амортизация сомасына	2420	2410

22 Ақпаратты ашу

Қаржылық есептілікте негізгі құралдардың әрбір сыныбы бойынша мынадай ақпарат ашылуға тиіс:

1) баланстық құнды анықтау үшін бағалау негіздері;
 2) амортизацияның пайдаланылатын әдістері;
 3) пайдалы пайдаланудың қолданылатын мерзімдері немесе амортизация нормалары;

4) есепті кезеңнің басындағы және аяғындағы брутто-бағалаудағы баланстық құны және негізгі құралдардың жинақталған амортизациясы (құнсызданудан жинақталған шығындармен жиынтықта);

5) тиісті кезеңнің басындағы және соңындағы теңгерімдік құнды салыстырып тексеру:

1. түсімдер;

2. активы, классифицированные как предназначенные для продажи или включенные в выбывающую группу, классифицированную как предназначенная для продажи в соответствии с МСФО (IFRS) 5;

3. выбытие;

4. ҚЕХС (IAS) 36 сәйкес басқа жиынтық кіріс құрамында көрсетілген немесе қалпына келтірілген қайта бағалау және құнсызданудан болған шығындар нәтижесінде туындайтын құнды ұлғайту немесе азайту;

5. 36 ХҚЕС (IAS) сәйкес пайданың немесе залалдың құрамына енгізілген құнсызданудан болған шығындар;

6. 36 ХҚЕС (IAS) сәйкес пайданың немесе залалдың құрамында қалпына келтірілген құнсызданудан болған шығындар;

7. амортизация;

8. қаржылық есептілікті функционалдық валютадан одан өзгеше ұсыну валютасына қайта есептеу кезінде, оның ішінде шетелдік бөлімшенің есептілігін есеп беретін заңды тұлғаның ұсыну валютасына қайта есептеу кезінде туындайтын таза бағамдық айырмалар;

9. басқа өзгерістер.

Қаржылық есептілік сонымен қатар мыналарды ашыуы керек:

1) негізгі құралдарға, сондай-ақ міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету ретінде кепілге салынған негізгі құралдарға меншік құқықтары шектеулерінің болуы және шамасы;

2) оны салу барысында негізгі құралдар объектісінің баланстық құнына

енгізілген шығындар сомасы;

3) негізгі құралдарды сатып алу жөніндегі шарттық міндеттемелердің сомасы;

4) негізгі құралдар нысандарының құнсыздануына, жоғалуына немесе берілуіне байланысты үшінші тұлғалар берген және пайданың немесе залалдың құрамына енгізілген өтемақы сомасы, егер мұндай сома жиынтық кіріс туралы есепте жеке ашылмаса.

Сондай-ақ, келесі ақпарат қаржылық есептілікте орынды:

1. уақытша тоқтап тұрған негізгі құралдардың баланстық құны;

2. амортизацияланған активтерден, бірақ әлі пайдалануда тұрған баланстық құны;

3. белсенді пайдаланылуы тоқтатылған және сатуға арналған ретінде жіктелмейтін негізгі құралдардың баланстық құны.

23 Өтімсіз мүлікті өткізу

ҚарТУ КЕАҚ Директорлар Кеңесінің рұқсатымен Жарғының 95-т. (ОС құнының 25%) және 25% - дан жоғары негізінде Басқарма шешімі бойынша өтімсіз мүлікті сатуға құқылы.

Осылайша, қайта бағалау бойынша негізгі құралдарды есепке алу үлгісін таңдаған кез келген қазақстандық компанияның есеп саясатында мыналарды анықтау қажет:

- негізгі құралдар класы;
- қайта бағалау жиілігі;
- оқиға тәртібі (жылжымалы кесте немесе жоқ); және
- қайта бағалау әдісі.

Қоғамға тиесілі активтер мен резервтегі негізгі құралдар консервациялау үшін қайта бағалануы мүмкін, есептен шығаруға дайындалған, бірақ есепті күнге тиісті актілермен белгіленген тәртіпте ресімделмеген. Жалға алынған негізгі құралдарды жалға беруші қайта бағалайды. Егер жалдау шартында жалға алушы жалдау шартында көзделген өтеу бағасын толық төлеген жағдайда, жалға алушының меншігіне жалға беру мерзімі аяқталғанға дейін немесе оның мерзімі аяқталғанға дейін беру көзделсе, қайта бағалау кімнің меншігіне байланысты жүзеге асырылады. есепті кезеңнің басындағы негізгі құралдарға меншік құқығы.

Негізгі құралдарды қайта бағалау кезінде активтің баланстық құны қайта бағаланған сомаға түзетіледі.

2014 жылдың 1 шілдесіне дейін қайта бағалау күніне жинақталған амортизацияға келесі екі тәсіл қолданылды (қайта бағалаудың екі әдісі):

Пропорционалды қайта бағалау әдісі - амортизация есептен шығарылғанға дейін активтің баланстық құнының өзгеруіне пропорционалды түрде қайта бағаланады, осылайша қайта бағалаудан кейін баланстық құны оның қайта бағаланған құнына тең болады. Яғни, негізгі құралдардың құны мен жинақталған амортизация баланстық құнының қажетті өзгеруіне

пропорционалды түрде өседі (төмендейді) (өзгеріс коэффициенті жаңа баланстық құнға баланстық құнға қайта бағаланғанға тең). Бұл әдіс көбінесе активті амортизациялық құнына индекстеу арқылы қайта бағаланған кезде қолданылады.

Амортизацияны есептен шығару әдісі - амортизация активтің баланстық құнына есептен шығарылады және таза сома қайта бағаланады. Яғни жинақталған амортизация есептен шығарылады және негізгі құралдың құны талап етілетін баланстық құнға дейін өседі (төмендейді). Бұл әдіс, мысалы, нарықтық құнына қайта бағаланатын ғимараттар үшін қолданылады.

Жағдай.

Кәсіпорынның жалпы баланстық құны 1 300 000 теңгені құрайтын өндірістік жабдықтары бар. Есепті күнге тәуелсіз бағалаушы анықтайтын жабдықтың әділ құны 1 560 000 теңгені құрайды. Қайта бағалау күніне амортизация 260 000 теңгені құрайды.

Пропорционалды қайта бағалау әдісімен (индекстеу әдісі) бухгалтер келесі есептеулерді жүргізді. Жабдықтың баланстық құны - 1 040 000 теңге (1 300 000 - 260 000). Оның қайта бағаланған құны 1 560 000 теңгені құрайды, сәйкесінше қайта бағалау коэффициенті $1\,560\,000 : 1\,040\,000 = 1,5$. Объектінің құнын 1 950 000 теңгеге дейін ($1\,300\,000 \times 1,5$), яғни 650 000 теңгеге, ал жинақталған амортизацияны 390 000 теңгеге ($260\,000 \times 1,5$), яғни 130 000 теңгеге дейін көтеру керек. Қайта бағалаудан кейінгі жаңа баланстық құн ($1\,950\,000 - 390\,000 = 1\,560\,000$ теңге) қайта бағаланған сомаға тең.

өндірістік жабдықтардың құнын қайта бағалау көлемінде

Дебет 2410 Негізгі құралдар / қосалқы есептік жабдық - 650 000 теңге

Кредит 5420 Негізгі капиталды қайта бағалауға арналған резерв - 650 000 теңге

жинақталған амортизацияны қайта бағалау

Дебет 5420 Негізгі құралдарды қайта бағалау бойынша резерв - 130 000 теңге

Кредит 2420 Негізгі құралдардың тозуы / қосалқы шот Амор

24 Аукцион

24.1. Бұл Ережеде Қазақстан Республикасының заңнамасында қолданылатын келесі негізгі ұғымдар, сондай -ақ осы Ережеде көрсетілген анықтамалар, қысқартулар қолданылады:

- электрондық аукцион (бұдан әрі - аукцион) - реестрдің веб -порталында қатысушылар өз ұсыныстарын жария түрде жариялайтын сауда -саттық нысаны;

- аукцион залы - тізілім веб -порталының аукционға қажетті ақпаратты енгізу, сақтау және өңдеу мүмкіндігін қамтамасыз ететін бөлімі;

- аукцион нөмірі - егер ЭСК бар болса, қатысушыға аукционға қатысуға берілетін нөмір;

- бағаны көтеруге арналған сауда -саттық әдісі - бастапқы баға алдын ала жарияланған қадаммен көтерілетін әдіс;

- мемлекеттік мүлік реестрінің веб -порталы (бұдан әрі - тізілімнің веб -порталы) - www.gosreestr.kz мекенжайы бойынша Интернетте орналасқан, сатушылардың электронды мәліметтер қорына кірудің бірыңғай нүктесін қамтамасыз ететін интернет -ресурс. және мемлекеттік меншік, квазимемлекеттік сектор және мемлекеттік емес меншік объектілері (бұдан әрі-мәліметтер базасы);

- кепілдік жарна - жеке немесе заңды тұлға аукционға қатысуға қосқан, бірақ 30 000 еселенген айлық есептік көрсеткіштен аспайтын сату объектісінің бастапқы бағасының 15% мөлшеріндегі ақша сомасы;

- бағаны төмендету бойынша сауда -саттық әдісі - бастапқы баға жарияланған қадаммен төмендейтін әдіс;

- электрондық конкурс (бұдан әрі - конкурс) - ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық холдингтердің және ұлттық басқарушы холдингтер бақылайтын басқа заңды тұлғалардың мүлкін реестр веб -порталында сатуға арналған конкурстар, оған қатысушылар конкурс шарттарына сәйкес келеді. бағаны көтеру үшін аукционда өздерінің баға ұсыныстарын жоғарылатуға мүмкіндік беріледі;

- конкурстық өтінім - конкурсқа қатысуға өтінімнің бөлігі ретінде қатысушы ұсынған, сату туралы хабарландыруларға және сатушының басқа құжаттарына сәйкес жасалған, сату объектісін алу шарттарының толық сипаттамасын қамтитын ұсыныс комиссия баға көтеруге аукционға қатысушыларды жіберу туралы шешім қабылдауы үшін;

- ең төменгі баға - төмен сату объектісі сатуға болмайтын баға;

- бастапқы баға - тәуелсіз бағалаушының бағалауы туралы есепті ескере отырып, сатушы белгілеген баға;

- сатушы (мүлікті иеліктен шығаруды жүзеге асыратын тұлға) - электрондық қызметтерді көрсету шартында белгіленген тәртіпте тіркелген жеке немесе заңды тұлға (сату объектісінің иесі және / немесе оның уәкілетті адамы) ұйымдастырушымен жасалған тізілімнің веб -порталында тендер өткізу;

- сату объектісі - сатушы аукционға қойған мүлік;

- ұйымдастырушы - тізілім веб -порталында тендер өткізу бойынша электрондық қызметтерді ұсыну туралы сатушымен шарт жасасқан «Ақпараттық -есеп орталығы» акционерлік қоғамы;

- жеңімпаз - сату объектісіне ең жоғары баға ұсынған және аукцион нәтижелері туралы хаттамаға қол қойған аукционға қатысушы; тендер шарттарымен келіскен және аукцион нәтижелері туралы хаттамаға қол қойған тендерге (жабық тендерге) қатысушы; аукционда бағаны жоғарылату үшін сату объектісінің ең жоғары бағасын ұсынған және аукцион нәтижелері туралы хаттамаға қол қойған конкурс шарттарына сәйкес келетін қатысушы, конкурсты бірінші болып ұсынған қатысушы электрондық өтінім және аукцион нәтижелері туралы хаттамаға қол қойылды;

- сатып алушы - сатып алу -сату шартына қол қойған тендердің жеңімпазы;

- бастапқы баға - әрбір сату объектісі бойынша сауда басталатын баға;

- ағымдағы баға - аукцион кезінде қалыптасқан сату объектісінің бағасы;
- аукцион - мүлікті сату түрі;
- жабық тендер - қатысушылардың шектеулі саны қатысатын тендер;
- тендер - қатысушылар тізілімнің арнайы белгіленген веб -бетіне жабық электронды конвертке салынған өздерінің баға ұсыныстарын мәлімдейтін сауда -саттық нысаны;

- қатысушы - аукционға қатысу үшін осы Ережеде белгіленген тәртіппен тіркелген жеке немесе заңды тұлға;

- сату бағасы - аукцион нәтижесінде белгіленген сату объектісінің соңғы бағасы;

- электрондық цифрлық қолтаңба (бұдан әрі - ЭЦҚ) - электрондық цифрлық қолтаңба көмегімен жасалған және электрондық құжаттың түпнұсқалығын, оның меншігін және мазмұнының өзгермейтіндігін растайтын электрондық цифрлық таңбалар жиынтығы.

24.2. Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен сатушыға меншік құқығы тіркелмеген немесе ауыртпалық салынған мүлікті сатуға жол берілмейді.

24.3. Сатушы аукционда сатылатын мүліктің қауіпсіздігі мен бақылауын қамтамасыз етеді және сатып алушыға меншік құқығын бергенге дейін оның сақталуы мен мүлік туралы ақпараттың дұрыстығына жауап береді.